

УДК 657.1:347.736

Вовк Віктор Вікторович

*аспірант факультету обліку
та податкового менеджменту*

*Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана*

ORCID: 0009-0003-8969-3543

DOI: 10.25313/economics-2026-3-107-6

ЧЕРГОВІСТЬ ВИМОГ КРЕДИТОРІВ У БАНКРУТСТВІ: НЕВІДПОВІДНІСТЬ ПРАВОВОЇ ТА ОБЛІКОВОЇ МОДЕЛЕЙ

Анотація. Вступ. Правове регулювання процедур банкрутства оперує категорією вимоги кредитора з визначеним пріоритетом задоволення, тоді як бухгалтерський облік відображає зобов'язання як економічну величину боргу. На перший погляд – два описи одного явища, однак насправді – два концептуально різних об'єкти з різним складом атрибутів. Реєстр вимог кредиторів, що є центральним документом конкурсного провадження, фактично формується поза системою бухгалтерського обліку, що породжує інформаційну асиметрію між учасниками процедури та підвищує ймовірність помилок класифікації черговості. Зазначена проблема має концептуальний, а не технічний характер і потребує теоретичного обґрунтування.

Мета. Метою дослідження є виявлення та теоретичне обґрунтування концептуальної невідповідності між правовою моделлю вимог кредиторів і бухгалтерською моделлю зобов'язань у процедурах банкрутства, визначення її структурних наслідків та формулювання вимог до інформаційної системи обліку в умовах неплатоспроможності.

Матеріали і методи. Інформаційну базу дослідження становлять норми Кодексу України з процедур банкрутства, Національні положення (стандарты) бухгалтерського обліку, Концептуальна основа фінансової звітності РМСБО, а також праці вітчизняних і зарубіжних авторів у сфері права банкрутства та теорії обліку. У дослідженні застосовано методи порівняльного аналізу (для зіставлення атрибутного складу правової та бухгалтерської моделей); структурно-функціональний метод (для виявлення відмінностей між інформаційними режимами діяльності та неплатоспроможності); метод критеріального аналізу (для розроблення критерію інформаційної достатності); індуктивний метод (для виведення теоретичних положень із виявлених структурних невідповідностей); метод моделювання (для побудови схеми зв'язків між невідповідністю моделей та її наслідками).

Результати. Обґрунтовано нетотожність об'єктів бухгалтерського обліку та правового регулювання. Правова модель вимоги включає чотири параметри: суму боргу, ідентифікацію кредитора, правову природу вимоги та черговість задоволення. Тоді як бухгалтерська модель зобов'язання, побудована на припущенні безперервності діяльності, відображає лише перші два. Аргументовано, що процедури неплатоспроможності формують якісно відмінний інформаційний режим, за якого облікові дані набувають доказового значення, однак структурно не містять характеристик, необхідних для визначення місця кредитора в ієрархії задоволення вимог. Запропоновано критерій інформаційної достатності бухгалтерського обліку для процедур банкрутства. За цим критерієм чинна система є структурно недостатньою щодо відображення пріоритету вимоги та ознаки її забезпечення. Виявлено три групи структурно зумовлених наслідків невідповідності: операційні, правові та поведінкові. Вони мають спільну структурну причину і не усуваються точковими технічними коригуваннями.

Перспективи. У подальших дослідженнях пропонується зосередити увагу на переході від теоретичного обґрунтування до методичної

Авторське право © Автор(и).

Це стаття з відкритим доступом, що розповсюджується відповідно до умов ліцензії Creative Commons Attribution Ліцензія 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

реалізації сформульованих вимог до системи обліку. Це включає розроблення системи субрахунків для відображення атрибутів пріоритету та забезпечення, проектування форми реєстру вимог кредиторів як похідного від облікових даних документа, а також проведення порівняльного аналізу зарубіжних підходів до нормативного регулювання обліку в умовах неплатоспроможності з метою їх адаптації до вітчизняної правової системи.

Ключові слова: банкрутство, черговість кредиторів, реєстр вимог, бухгалтерський облік зобов'язань, інформаційна недостатність, пріоритет вимоги, going concern.

Постановка проблеми. Кодекс України з процедур банкрутства (далі — КУзПБ) [1] оперує правовою категорією «вимога кредитора з пріоритетом задоволення». Бухгалтерський облік оперує економічною категорією «зобов'язання як величина боргу». На перший погляд це два описи одного явища. Насправді ж, це два концептуально різних об'єкти з різним складом атрибутів, між якими відсутній прямий функціональний відповідник в інформаційній системі обліку. Реєстр вимог кредиторів являється центральним документом процедури банкрутства. За своєю інформаційною природою він є похідним від зобов'язань боржника, проте фактично формується поза системою бухгалтерського обліку, шляхом опрацювання договорів, судових рішень та виконавчих листів. Це породжує суттєві часові витрати, підвищує ймовірність помилок класифікації черговості та створює умови для інформаційної асиметрії між учасниками провадження. Зазначена проблема не є технічною, вона має концептуальний характер і потребує теоретичного обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правові аспекти провадження у справах про банкрутство, включаючи статус учасників і порядок задоволення вимог, досліджували Поляков Б. М. та Поляков Р. Б. [2], однак аналіз відповідності облікової системи правовій моделі вимоги у їхніх роботах не здійснювався. Грабован Л. І. [3] розкриває правовий статус кредиторів за КУзПБ і механізм трансформації матеріальних відносин у процесуальні, проте питання інформаційного забезпечення цього процесу залишається поза межами дослідження. Бутирська І. А. [4] системно аналізує правовий статус учасників провадження та повноваження арбітражного керуючого, фіксуючи залежність його функцій від первинних облікових документів, що є важливим для обґрунтування операційних наслідків невідповідності. Ярмоленко О. С. [5; 6] досліджує класифікацію кредиторів і механізм висування вимог, підтверджуючи допоміжну роль облікових даних при встановленні ознаки забезпечення. Москаль Н. В. [7] обґрунтовує зміст припущення безперервності діяльності та наслідки його порушення для фінансової звітності, що є концептуальною основою для аналізу зміни інформаційного режиму. Атаманчук Л. О. [8] емпірично встановлює, що при ліквідаційній процедурі з десяти принципів бухгалтерського обліку реально функціонують лише два, однак питання адаптації системи обліку до нових інформаційних потреб у роботі не розглядається. Зарудна Н. Я. та Кундеус О. М. [9] констатують невідповідність чинної облікової нормативної бази потребам процедур банкрутства в частині відображення черговості, проте не формують системних вимог до її усунення. Бауер К. (Bauer K.) та Господка Й. (Hospodka J.) [10] аналізують інформаційні потреби при неплатоспроможності та досвід запровадження окремої бази ліквідаційного обліку в Національні стандарти бухгалтерського обліку США (US GAAP) (далі — НСБО США), демонструючи системний підхід до вирішення проблеми. Байрд Д. Г. (Baird D. G.) [11] обґрунтовує пріоритет як самостійний параметр вимоги, рівнозначний її сумі, що є концептуальною основою для аналізу невідповідності облікової моделі. Сльозко Т. М. [12] розкриває структуру концептуальної основи бухгалтерського обліку як системи взаємозв'язаних цілей і принципів, що дозволяє обґрунтувати неможливість усунення виявленої невідповідності без зміни концептуальної основи. Таким чином, зона перетину «правова модель вимоги кредитора — інформаційна архітектура бухгалтерського обліку» залишається теоретично нерозробленою.

Метою статті є виявлення та теоретичне обґрунтування концептуальної невідповідності між правовою моделлю вимог кредиторів і бухгалтерською моделлю зобов'язань у процедурах банкрутства, визначення її структурних наслідків та формулювання вимог до інформаційної системи обліку в умовах неплатоспроможності.

Матеріали і методи. Інформаційну базу дослідження становлять норми Кодексу України з процедур банкрутства, Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, Концептуальна основа фінансової звітності РМСБО, а також наукові праці з теорії бухгалтерського обліку та права банкрутства.

У дослідженні застосовано такі наукові методи: порівняльний аналіз (для зіставлення атрибутного складу правової та бухгалтерської моделей зобов'язання); структурно-функціональний метод (для виявлення функціональних відмінностей між інформаційними режимами діяльності та неплатоспроможності); метод критеріального аналізу (для розроблення та застосування критерію інформаційної достатності); індуктивний метод (для виведення теоретичних положень із сукупності виявлених структурних невідповідностей); метод моделювання (для побудови схематичного зображення причинно-наслідкових зв'язків між невідповідністю моделей та її наслідками).

Виклад основного матеріалу. У звичайних цивільних правовідносинах кредитор реалізує право вимоги шляхом стягнення боргу з конкретного боржника. Відкриття провадження у справі про банкрутство змінює правову природу цього права: індивідуальне стягнення замінюється участю у конкурсному розподілі майнової маси [5]. З цього моменту зобов'язання трансформується у право кредитора на участь у розподілі активів боржника з визначеним пріоритетом [3]. Ці правові конструкції відрізняються за своєю природою: перша спрямована проти особи боржника, друга реалізується через участь у розподілі його майна [2, с. 119–120].

Зазначена трансформація є не лише процесуальною, вона змінює економічний зміст самої вимоги. Як слушно зауважує Бутирська І.А., «статус кредитора в справі про банкрутство визначають характер його вимоги до боржника, забезпеченість вимог, час виникнення зобов'язання і соціальна значущість інтересу, що захищається» [4, с. 106]. Отже, правова модель вимоги у банкрутстві є багатовимірною. Окрім суми боргу, вирішального значення набувають такі структурні параметри, як ознака забезпечення та черговість задоволення відповідно до ст. 64 КЗУПБ [1]. Саме поєднання суми, пріоритету та ознаки забезпечення формує повний правовий опис вимоги кредитора у банкрутстві [6].

Ієрархія черг відображає не технічний порядок виплат, а нормативно закріплений механізм розподілу вартості в умовах її обмеженості. Вона враховує ступінь соціальної вразливості окремих категорій кредиторів, наявність речових гарантій та економічний характер вимог. Саме тому визначення кредитора як забезпеченого або конкурсного дозволяє одразу встановити перспективу задоволення його вимог [6].

Важливо підкреслити, що пріоритет у цій моделі не є похідним від суми вимоги. Він становить самостійну характеристику, яка визначає можливість і послідовність її задоволення. Байрд Д.Г. у своїй фундаментальній роботі з абсолютного пріоритету аргументує, що «пріоритет вимагає ранжування вимог» і є абсолютним незалежно від форми виплати. Тобто, вимоги нижчого рівня можуть бути задоволені лише після повного покриття вимог вищого рівня [11]. Попри юрисдикційні відмінності, ідея пріоритету як окремого виміру вимоги є концептуально універсальною і узгоджується з національною моделлю черговості.

Таким чином, у процедурі банкрутства об'єктом правового регулювання є не просто борг як грошове зобов'язання, а структурована вимога з визначеним місцем у системі конкурсного розподілу. Саме ця багатовимірність правової конструкції вимоги створює передумови для аналізу її відповідності облікової моделі зобов'язання.

Для встановлення цієї відповідності необхідно зіставити правову конструкцію вимоги з тим, як зобов'язання репрезентується у системі бухгалтерського обліку. У цьому дослідженні під правовою моделлю вимоги кредитора розуміється сукупність юридично значущих характеристик вимоги, що визначають обсяг і умови її задоволення у процедурі банкрутства; під бухгалтерською моделлю зобов'язання — сукупність атрибутів, через які зобов'язання відображається в системі бухгалтерського обліку відповідно до чинної нормативної бази.

Бухгалтерська модель зобов'язання сформована в межах економічної логіки, відмінної від тієї, що лежить в основі правового регулювання конкурсних відносин. Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» (далі — НП(С)БО 11) [13] зобов'язання визначається як заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення економічних вигід. Аналогічний підхід закріплено у Концептуальній основі фінансової звітності РМСБО (далі — Концептуальна основа РМСБО), де зобов'язання трактується як теперішній обов'язок передати економічний ресурс іншій стороні [14, с. 42–44]. Визначальними характеристиками зобов'язання в обох системах є його сума, строк погашення та ідентифікація контрагента.

Відсутність пріоритету задоволення серед атрибутів облікового об'єкта не є прогалиною: вона закономірно впливає з базового припущення, на якому побудована уся концептуальна основа бухгалтерського обліку. Припущення безперервності діяльності, закріплене у Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (далі — НП(С)БО 1) [15] та Концептуальна основа РМСБО [14, с. 34], визначає функціональне призначення обліку як вимірювання фінансового стану та результатів діяльності суб'єкта господарювання. За таких умов зобов'язання виконуються у порядку настання строків, а не у порядку правової субординації. Тож пріоритет не набуває практичного значення і природно залишається поза обліковою системою. Як зазначають Бауер К. та Господка Й., облік «зосереджений на задоволенні інформаційних потреб суб'єктів, що продовжують діяльність», і принципово не призначений для цілей, що виникають за умов загрози її припинення [10].

Відкриття провадження у справі про неплатоспроможність не скасовує бухгалтерський облік, однак змінює спосіб використання його даних. В умовах безперервної діяльності облік виконує вимірювальну функцію, забезпечуючи інформацію про фінансовий стан підприємства. У конкурсному провадженні ті самі дані набувають доказового значення. Інформація про зобов'язання використовується як підстава для встановлення обґрунтованості вимог кредиторів, але не визначає їх правової природи та черговості задоволення [9; 10]. У цій процедурі вирішується питання не своєчасності виконання зобов'язання, а розподілу

недостатньої майнової маси між кредиторами з різним правовим статусом. Визначальними стають характеристики, відсутні у стандартній обліковій моделі: правова природа вимоги, її забезпечення та встановлена законом черговість задоволення. Таким чином, у процедурах банкрутства відбувається зміна функції облікових даних з економічного вимірювання боргу на юридичне визначення права на частку активів боржника.

Зіставлення двох моделей, наведене на рис. 1, дозволяє констатувати їх концептуальну невідповідність. Правова модель вимоги кредитора включає суму боргу, правову природу вимоги, ознаку забезпечення та встановлену законом черговість задоволення. При цьому саме сума і пріоритет є параметрами, що безпосередньо визначають, скільки саме отримає кредитор. Бухгалтерська модель зобов'язання, сформована в межах припущення безперервності діяльності, відображає лише економічну величину боргу без урахування його правової субординації. Два параметри правової моделі відсутні в обліковій, не як забуті реквізити, а як характеристики релевантні не для вимірювання результату діяльності, а для розподілу втрат у разі її припинення. Саме тому включення реквізиту «черга» до аналітики рахунку без зміни концептуальної основи є лише формальним заходом і не усуває цієї розбіжності Сльозко Т.М. обґрунтовує, що концептуальна основа є «системою взаємозв'язаних цілей і принципів», яка визначає функціональне призначення усієї облікової системи [12].

Встановлення концептуальної невідповідності ще не означає доведення її практичної значущості. Для цього необхідний критерій, який дозволяє встановити не формальну, а змістовну відповідність інформаційної системи потребам правового регулювання. У зв'язку з цим пропонується застосувати критерій інформаційної достатності, відповідно до якого облікова система вважається адекватною певній правовій моделі лише за умови, що вона відображає всі істотні характеристики об'єкта регулювання. У процедурі банкрутства таким об'єктом є вимога кредитора, а її істотними характеристиками виступають не лише сума боргу, але й правова природа вимоги, наявність або відсутність забезпечення, а також встановлена законом черговість задоволення. Саме ці параметри визначають імовірність та обсяг фактичного задоволення у випадку недостатності активів боржника. Вони закріплюються у структурі черг, передбаченій законодавством, та відображаються у реєстрі вимог кредиторів [1; 16].

Застосування запропонованого критерію дозволяє встановити, що чинна система бухгалтерського обліку повністю забезпечує відображення економічної величини зобов'язання та ідентифікацію кредитора. Сума боргу фіксується через сальдо рахунків класу 6, сформованих на підставі первинних документів, а аналітичний облік у розрізі контрагентів дозволяє ідентифікувати кредитора [17].

Водночас система не містить структурних механізмів фіксації пріоритету вимоги та її забезпеченості. Пріоритет визначається поза межами облікової системи, з договорів і судових рішень. При цьому розпорядник майна встановлює вимоги забезпечених кредиторів відповідно до їхніх заяв, а за їх відсутності «згідно з даними обліку боржника» [5], що свідчить про допоміжний, а не визначальний характер облікової інформації. Аналогічно, ознака забезпечення не є атрибутом об'єкта обліку, а міститься у договірних документах поза системою бухгалтерських рахунків. Як зауважують Поляков Б.М. та Поляков Р.Б., реєстр вимог кредиторів «за своєю суттю є пасивом боржника», однак фактично формується як окремий документ, а не на основі даних обліку [2, с. 17–18].

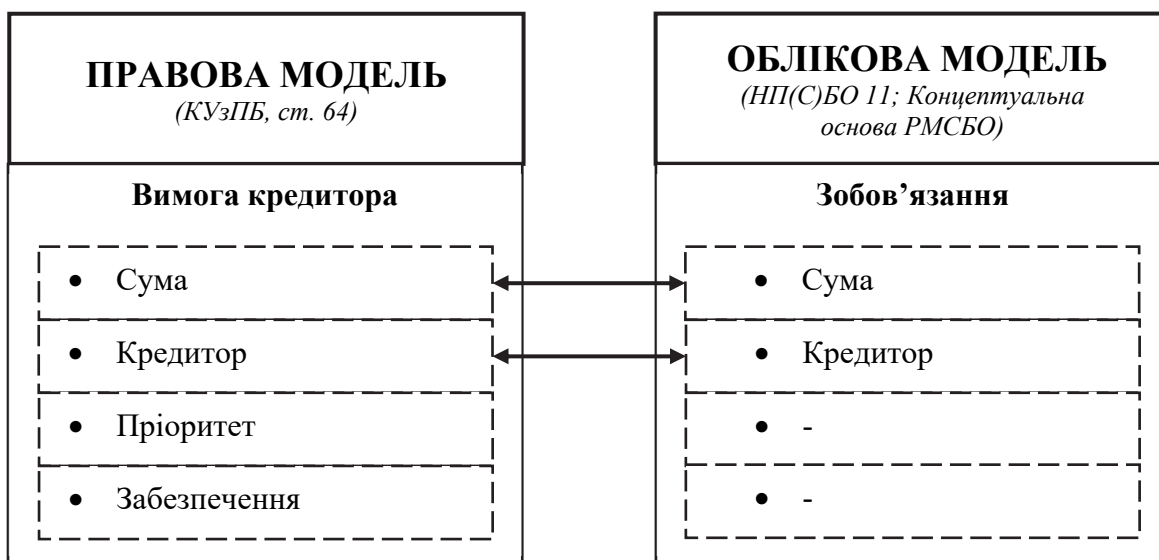

Рис. 1. Концептуальна невідповідність правової та облікової моделей
Джерело: складено автором на основі [1; 13; 14]

Отже, чинна система бухгалтерського обліку є інформаційно достатньою щодо відображення величини зобов'язання та ідентифікації кредитора, однак структурно не охоплює тих характеристик вимоги, що визначають її місце у конкурсному процесі. Відсутність у системі атрибутів пріоритету та забезпеченості означає, що облікова інформація не може самостійно відтворити повну картину прав кредиторів у процедурі банкрутства. Унаслідок цього виникає подвійність інформаційних потоків: бухгалтерська система фіксує суму боргу, тоді як реєстр вимог кредиторів відображає його правову кваліфікацію та черговість задоволення. Така паралельність породжує додаткові витрати на трансформацію даних, підвищує ризик інформаційної асиметрії між учасниками провадження та виявляє межі універсальності стандартної облікової моделі в умовах припинення діяльності.

Виявлена інформаційна недостатність не є випадковою прогалиною. Вона має концептуальне підґрунтя і зумовлена іншим базовим припущенням, на якому побудована система бухгалтерського обліку. Якщо за умов безперервності діяльності зобов'язання розглядаються як елемент структури капіталу, що підлягає виконанню у звичайному господарському обороті, то в межах конкурсного провадження вони стають юридичною підставою для участі у розподілі обмеженого майна боржника.

Цей перехід змінює не саму систему обліку, а функціональний контекст, у якому її дані інтерпретуються та використовуються.

У науці бухгалтерського обліку банкрутство традиційно розглядається як окремий випадок обліку діяльності підприємства, за якого змінюються методи оцінки та звітність, але концептуальна основа залишається незмінною. Однак здійснений раніше аналіз правової моделі вимоги кредитора дозволяє обґрунтувати інше. Процедура неплатоспроможності формує якісно відмінний інформаційний режим, який орієнтований не на вимірювання результатів діяльності, а на забезпечення передбачуваного розподілу обмежених ресурсів між кредиторами з різним правовим статусом.

Оскільки облікова система побудована на припущенні безперервності діяльності, пріоритет задоволення вимоги в її межах не набуває самостійного значення і закономірно не фіксується серед атрибутів зобов'язання.

Процедури неплатоспроможності є саме тим випадком, коли припущення безперервності порушується і інша основа стає не теоретичною можливістю, а операційною необхідністю [7]. Атаманчук Л. О. емпірично встановила, що при ліквідаційній процедурі фактично функціонують лише два загальних принципи бухгалтерського обліку, обачності та єдиного грошового вимірника [8]. Це означає, що при банкрутстві стандартна облікова система функціонує в істотно звуженому нормативному підґрунті, однак не набуває нового концептуального наповнення, відповідного новим інформаційним потребам.

Зарубіжна практика демонструє, що ця проблема має системне вирішення. Бауер К. та Господка Й. зазначають, що американська система НСБО США запровадила окрему базу ліквідаційного обліку, яка активується у момент прийняття рішення про ліквідацію і змінює не окремі реквізити, а саму концептуальну основу. Тоді інформація орієнтується не на визначення результату діяльності, а на оцінку можливостей задоволення вимог кредиторів [10]. У вітчизняному контексті Зарудна Н. Я. та Кундеус О. М. констатують, що в умовах банкрутства основним завданням обліку є формування інформації про кредиторів та спеціальну черговість погашення зобов'язань відповідно до ст. 64 КУзПБ, однак чинна облікова нормативна база цього завдання не виконує [9].

У межах конкурсного провадження центральним стає не сам факт боргу, а місце кредитора в ієрархії його задоволення. Пріоритет, закріплений законодавством, визначає послідовність та фактичні межі отримання коштів [1]. Як підкреслює Байрд Д. Г., саме порядок субординації вимог формує механізм перерозподілу економічної вартості у разі фінансової неспроможності [11]. Відповідно, визначальними характеристиками вимоги стають не сума та строк, а її правова природа, забезпечення та черговість задоволення [3; 6]. В таблиці 1 узагальнено цю відмінність між двома інформаційними режимами.

Ця розбіжність трансформується у низку практичних наслідків для функціонування процедури банкрутства. По-перше, виникає потреба у створенні паралельної інформаційної системи, а саме реєстру вимог кредиторів, який доповнює облікові дані юридично значущими параметрами [2, с. 17–18; 16]. По-друге, відбувається трансформація ролі облікової інформації, вона використовується як доказова база для підтвердження суми вимоги, але не визначає її правову кваліфікацію та черговість. По-третє, формується додаткове навантаження на учасників процедури, пов'язане з необхідністю зіставлення економічних та правових характеристик кожної вимоги, що є безпосереднім операційним наслідком інформаційної недостатності.

Таким чином, проблема черговості вимог кредиторів не зводиться до технічної деталізації реєстру або аналітичних рахунків. Вона відображає глибшу інституційну розбіжність між двома інформаційними режимами: режимом вимірювання фінансового стану за умов безперервності діяльності та режимом встановлення порядку задоволення вимог у разі її припинення. Стандартна облікова модель є адекватною для першого і структурно недостатньою для другого, не через відсутність окремих реквізитів, а через відмінність базових припущень, на яких вона побудована.

Таблиця 1

Використання облікової інформації: режими звичайної господарської діяльності та неплатоспроможності

Параметр	Режим звичайної господарської діяльності	Режим неплатоспроможності
Мета інформації	Оцінка фінансового стану та результату діяльності	Встановлення прав кредиторів на участь у розподілі активів боржника
Економічний зміст зобов'язання	Борг, що підлягає погашенню у звичайному обороті	Підстава участі у розподілі активів боржника між кредиторами
Ключові характеристики	Сума, строк погашення	Сума, правова природа, забезпечення, черговість
Основні користувачі	Менеджмент, інвестори, контролюючі органи	Суд, арбітражний керуючий, кредитори
Функція обліку	Вимірювальна	Доказова
Результат використання	Фінансова звітність	Реєстр вимог кредиторів

Джерело: розробка автора

Відсутність атрибутів пріоритету та забезпечення в структурі облікових записів зобов'язань зумовлює три групи наслідків, що проявляються на рівні організації процедури, правового захисту кредиторів і поведінки її учасників.

Першу групу становлять операційні наслідки. Для встановлення пріоритету кожної вимоги арбітражний керуючий звертається до джерел, що знаходяться поза системою бухгалтерського обліку: договорів, судових рішень, виконавчих листів, відомостей реєстру речових прав. Чинне законодавство фіксує цю залежність: розпорядник майна встановлює вимоги забезпечених кредиторів відповідно до їхніх заяв, а за їх відсутності згідно з даними обліку боржника [5]. Це свідчить про резервну, а не основну роль облікових даних у цьому процесі. Бутирська І. А. зазначає, що виявлення дебіторської заборгованості та аналіз правочинів ліквідатором мають передувати детальному аналізу фінансово-господарської діяльності, а в разі відсутності первинних документів виконання цих функцій є неможливим [4, с. 85–86]. Відповідно, процес формування реєстру вимог кредиторів вимагає значних часових і трудових витрат і підвищує ймовірність помилок класифікації, передусім щодо зобов'язань, правова природа яких не впливає з первинних облікових документів.

Друга група пов'язана з правовими наслідками. Відповідно до ст. 45 КУзПБ, помилкова черговість є підставою для оскарження реєстру вимог кредиторів. Відсутність у системі обліку фіксації пріоритету вимоги означає, що при виникненні спору між учасниками процедури відсутнє об'єктивне облікове джерело для його вирішення, що переводить розгляд у судову площину. Ярмоленко О. С. зазначає, що строки для заявлення вимог у конкурсному провадженні є присікальними, а їх пропуск веде до втрати права вирішального голосу. При цьому питання відновлення строків за умов воєнного стану стало предметом суперечливої судової практики [6]. Грабован Л. І. підкреслює, що матеріальні відносини між боржником і кредитором «повинні трансформуватись у процесуальні, інакше після порушення провадження вони не зможуть бути реалізовані» [3]. Наслідки помилок у черговості не обмежуються стороною зі спірною вимогою, вони збільшують тривалість та витрати всієї процедури розподілу.

Третю групу утворюють поведінкові наслідки. Визначення пріоритету вимоги виключно на підставі договірної документації поза системою обліку знижує верифікованість цього параметра. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку встановлює, що підставою для облікових записів є первинні документи, а самі записи фіксуються із зазначенням дати та відповідальної особи [17]. Однак ця система верифікації поширюється на факт виникнення зобов'язання та його суму, але не охоплює правову природу вимоги та її черговість задоволення. За таких умов зміна умов забезпечення в договорі не відображається в обліковій системі й не фіксується засобами стандартного обліку, що ускладнює виявлення відповідних маніпуляцій у межах звичайної аудиторської процедури [2, с. 79–82]. Зокрема, укладення додаткової угоди про забезпечення вимоги напередодні відкриття провадження або зміна умов застави без відображення статусу вимоги в обліковій системі може змінити її пріоритет, залишаючись поза сферою стандартного бухгалтерського контролю. У такому випадку облікова система не фіксує зміну економічного змісту вимоги, що знижує рівень її превентивної прозорості. Таким чином, описана невідповідність є не лише джерелом ненавмисних класифікаційних помилок, а й структурною умовою зниження прозорості формування реєстру вимог.

Наведені наслідки є структурно взаємопов'язаними: вони виникають з однієї причини і утворюють єдиний причинно-наслідковий ланцюг, що відображений на рис. 2.

Схема ілюструє, що операційні, правові та поведінкові наслідки не є незалежними проблемами, які потребують окремих технічних рішень. Усі вони є проявом однієї структурної умови, невиключення атрибутів пріоритету та забезпечення до складу облікових записів про зобов'язання. Оскільки ці наслідки мають

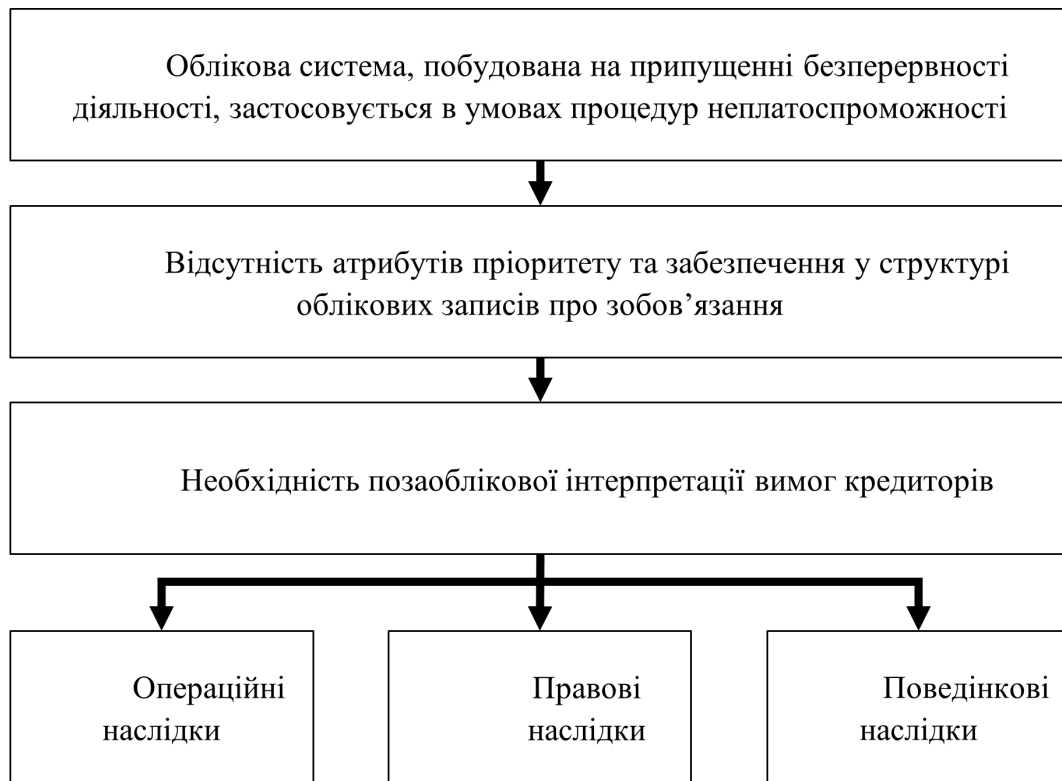

Рис. 2. Облік зобов'язань у процедурах неплатоспроможності: структурні наслідки відсутності атрибутів пріоритету
Джерело: розробка автора

системний характер, їх усунення потребує не локальних процедурних коригувань, а зміни самої інформаційної моделі відображення зобов'язань у межах процедур неплатоспроможності. Саме з цього структурного дефекту випливають три вимоги до системи обліку в умовах неплатоспроможності.

По-перше, облікові дані про зобов'язання мають включати атрибути пріоритету та забезпечення вимоги. Ці атрибути не можуть бути отримані з діючих реєстрів класу 6 без додаткового опрацювання позаоблікових джерел [10; 17].

По-друге, реєстр вимог кредиторів має бути формально похідним від облікових даних, а не результатом автономної інтерпретації договірної документації. Поляков Б. М. та Поляков Р. Б. визначають його як пасив боржника за своєю суттю, однак фактично він формується як самостійний документ поза системою обліку [2, с. 17–18]. Усунення цього розриву потребує нормативного закріплення зв'язку між обліковими реєстрами та реєстром вимог як похідним документом.

По-третє, регулювання обліку в умовах неплатоспроможності потребує окремого нормативного рівня. За встановленими емпіричними даними, при ліквідаційній процедурі з десяти принципів обліку реально функціонують лише два, а законодавство про банкрутство визнає спеціальну черговість погашення зобов'язань, відображення якої чинний Закон про бухгалтерський облік не вимагає [8; 9]. Конкретна методична реалізація цих вимог є предметом окремого дослідження.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідження обґрунтовує концептуальну нетотожність бухгалтерської моделі зобов'язання та правової моделі вимоги кредитора у процедурах банкрутства. Вона зумовлена відмінністю базових припущень двох систем: бухгалтерський облік побудований на припущенні безперервності діяльності, тоді як правова модель функціонує в умовах його порушення.

Запропоновано критерій інформаційної достатності, що розкривається через чотири ознаки: сума зобов'язання, ідентифікація кредитора, пріоритет вимоги та її забезпечення. За цим критерієм чинна система є структурно недостатньою щодо параметрів, визначальних для конкурсного провадження.

Встановлено, що відсутність атрибутів пріоритету та забезпечення в облікових записах породжує три взаємопов'язані групи наслідків: операційні, правові та поведінкові.

З теоретичних положень дослідження випливають вимоги до адаптації облікової системи до умов неплатоспроможності: розширення атрибутного складу облікових записів, формалізація зв'язку з реєстром вимог кредиторів та нормативне врегулювання обліку в умовах неплатоспроможності. Перспективи подальших досліджень полягають у методичній реалізації цих вимог та порівняльному аналізі зарубіжних підходів до нормативного регулювання обліку при неплатоспроможності.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ФІНАНСУВАННЯ: Автори не отримували фінансування для цього дослідження.

ЗАЯВА ПРО ДОСТУПНІСТЬ ДАНИХ: Не застосовується.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Література

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Кодекс України від 18.10.2018 № 2597-VIII: станом на 26 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 05.02.2026).
2. Поляков Б.М., Поляков Р.Б. Актуальні проблеми захисту майнових прав та інтересів кредиторів у процедурі банкрутства (неспроможності) в Україні та деяких країнах Європи: монографія / за ред. Б.М. Полякова. Київ : НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2025. 252 с.
3. Грабован Л.І. Правовий статус кредиторів за Кодексом України з процедур банкрутства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 52–60. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.09>.
4. Бутирська І.А. Правовий статус учасників справи про банкрутство: монографія. Чернівці : Технодрук, 2017. 184 с.
5. Ярмоленко О.С. Висування кредиторських вимог у справі про банкрутство. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 4 (89). С. 49–52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-89-49-52>
6. Iarmolenko O. Classification of creditors in bankruptcy case. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 4. P. 49–53. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.4.7>
7. Москаль Н.В. Комплексний підхід до оцінки безперервності діяльності підприємства: обліково-аналітичні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-39>
8. Атаманчук Л.О. Сутність та облікові наслідки ліквідаційної процедури підприємств-банкрутів у період економічної нестабільності. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю та аналізу*. 2015. № 1 (31). С. 3–12.
9. Зарудна Н.Я., Кундеус О.М. Порядок ведення обліку у підприємствах, що визнані банкрутом. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 217–222.
10. Bauer K., Hospodka J. Accounting as a Source of Financial Information on Insolvency in Liquidation Proceedings. *Central European Management Journal*. 2020. Vol. 28, № 4. P. 2–29. DOI: <https://doi.org/10.7206/cemj.2658-0845.32>.
11. Baird D.G. Priority Matters: Absolute Priority, Relative Priority, and the Costs of Bankruptcy. *University of Pennsylvania Law Review*. 2017. Vol. 165, № 4. P. 785–830.
12. Сльозко Т.М. До питання про концептуальну основу обліку і звітності. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 4 (142). С. 244–251.
13. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» : Наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2000 № 20: станом на 23 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> (дата звернення: 05.02.2026).
14. IASB. Conceptual Framework for Financial Reporting. London: IFRS Foundation, 2018. URL: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/publications/pdf-standards/english/2021/issued/part-a/conceptual-framework-for-financial-reporting.pdf> (дата звернення: 01.02.2026).
15. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73: станом на 23 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 03.02.2026).
16. Про затвердження Вимог до форми та порядку ведення реєстру вимог кредиторів : наказ Міністерства юстиції України від 17.08.2020 № 2778/5: станом на 01 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0793-20> (дата звернення: 31.01.2026).
17. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку : Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 № 88: станом на 28 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (дата звернення: 05.02.2026).

References

1. *Kodeks Ukrainy z protsedur bankrutstva: Kodeks Ukrainy vid 18.10.2018 № 2597-VIII* [Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures: Code of Ukraine dated 18.10.2018 № 2597-VIII] (2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> [in Ukrainian].
2. Polyakov, B. M. and Polyakov, R. B. (2025) *Aktualni problemy zakhystu mainovykh prav ta interesiv kredytoriv u protseduri bankrutstva (nespromozhnosti) v Ukraini ta deiakykh krainakh Yevropy* [Actual problems of protection of property rights and interests of creditors in the bankruptcy (insolvency) procedure in Ukraine and some European countries]. Edited by B.M. Polyakov. Kyiv: NDI pryvatnoho prava i pidpriemnytstva im. akad. F.H. Burchaka NAPrN Ukrainy [in Ukrainian].

3. Hrabovan, L. I. (2019) 'Pravovyi status kredytoriv za Kodeksom Ukrainy z protsedur bankrutstva' [Legal status of creditors under the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures], *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, (10), pp. 52–60. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.09> [in Ukrainian].
4. Butyrska, I. A. (2017) *Pravovyi status uchasyiv spravy pro bankrutstvo* [Legal status of participants in a bankruptcy case]. Chernivtsi: Tekhnodruk [in Ukrainian].
5. Iarmolenko, O. S. (2024) 'Vysuvannia kredytorskykh vymoh u spravi pro bankrutstvo' [Submission of creditors' claims in a bankruptcy case], *Pravovyi chasopys Donbasu*, (4), pp. 49–52. <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-89-49-52> [in Ukrainian].
6. Iarmolenko, O. (2024) 'Classification of creditors in bankruptcy case', *Visegrad Journal on Human Rights*, (4), pp. 49–53. <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.4.7>
7. Moskal, N. V. (2024) 'Kompleksnyi pidkhid do otsinky bezperervnosti diialnosti pidpriemstva: oblikovo-analitychni aspekty' [A comprehensive approach to evaluating the business continuity of the enterprise: accounting and analytical aspects], *Ekonomika ta suspilstvo*, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-39> [in Ukrainian].
8. Atamanchuk, L. O. (2015) 'Sutnist ta oblikovi naslidky likvidatsiinoi protsedury pidpriemstv-bankrutiv u period ekonomichnoi nestabilnosti' [Essence and accounting consequences of the liquidation procedure of bankrupt enterprises in the period of economic instability], *Problemy teorii ta metodologii bukhhalterskoho obliku, kontroliu ta analizu*, (1), pp. 3–12 [in Ukrainian].
9. Zarudna, N. Ya. and Kundeus, O. M. (2018) 'Poriadok vedennia obliku u pidpriemstvakh, shcho vyznani bankrutom' [The procedure for keeping records in enterprises that are declared bankrupt], *Prychornomorski ekonomichni studii*, (33), pp. 217–222 [in Ukrainian].
10. Bauer, K. and Hospodka, J. (2020) 'Accounting as a Source of Financial Information on Insolvency in Liquidation Proceedings', *Central European Management Journal*, 28(4), pp. 2–29. <https://doi.org/10.7206/cemj.2658-0845.32>
11. Baird, D. G. (2017) 'Priority Matters: Absolute Priority, Relative Priority, and the Costs of Bankruptcy', *University of Pennsylvania Law Review*, 165(4), pp. 785–830.
12. Slozko, T. M. (2013) 'Do pytannia pro kontseptualnu osnovu obliku i zvitnosti' [On the question of the conceptual basis of accounting and reporting], *Aktualni problemy ekonomiky*, (4), pp. 244–251 [in Ukrainian].
13. Ministry of Finance of Ukraine (2000) *Pro zatverdzhennia Natsionalnoho polozhennia (standartu) bukhhalterskoho obliku 11 "Zoboviazannia": Nakaz vid 31.01.2000 № 20* [On approval of the National Accounting Standard 11 "Liabilities": Order dated 31.01.2000 № 20]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> [in Ukrainian].
14. IASB (2018) *Conceptual Framework for Financial Reporting*. London: IFRS Foundation. URL: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/publications/pdf-standards/english/2021/issued/part-a/conceptual-framework-for-financial-reporting.pdf>
15. Ministry of Finance of Ukraine (2013) *Pro zatverdzhennia Natsionalnoho polozhennia (standartu) bukhhalterskoho obliku 1 "Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti": Nakaz vid 07.02.2013 № 73* [On approval of the National Accounting Standard 1 "General requirements for financial reporting": Order dated 07.02.2013 № 73]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> [in Ukrainian].
16. Ministry of Justice of Ukraine (2020) *Pro zatverdzhennia Vymoh do formy ta poriadku vedennia reiestru vymoh kredytoriv: nakaz vid 17.08.2020 № 2778/5* [On approval of the Requirements for the form and procedure for maintaining the register of creditors' claims: order dated 17.08.2020 № 2778/5]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0793-20> [in Ukrainian].
17. Ministry of Finance of Ukraine (1995) *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dokumentalne zabezpechennia zapysiv u bukhhalterskomu obliku: Nakaz vid 24.05.1995 № 88* [On approval of the Regulation on documentary provision of records in accounting: Order dated 24.05.1995 № 88]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 08.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.03.2026

Дата публікації: 09.03.2026

Vovk Viktor*Postgraduate Student of the Faculty of
Accounting and Tax Management
Kyiv National Economic University of
Economics named after Vadym Hetman*

THE ORDER OF CREDITORS' CLAIMS IN BANKRUPTCY: INCONSISTENCY BETWEEN LEGAL AND ACCOUNTING MODELS

Summary. Introduction. Legal regulation of bankruptcy procedures operates with the category of creditor claims with a specific priority of satisfaction, while accounting reflects liabilities as an economic value of debt. At first glance, these are two descriptions of the same phenomenon, but in reality, they are two conceptually different objects with different sets of attributes. The register of creditors' claims, which is the central document of bankruptcy proceedings, is actually formed outside the accounting system, which creates information asymmetry between the participants in the procedure and increases the likelihood of errors in the classification of priority. This problem is conceptual rather than technical in nature and requires theoretical justification.

Purpose. The purpose of the study is to identify and theoretically substantiate the conceptual inconsistency between the legal model of creditors' claims and the accounting model of liabilities in bankruptcy proceedings, to determine its structural consequences and to formulate requirements for the accounting information system in conditions of insolvency.

Materials and methods. The information base of the study consists of the provisions of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, National Accounting Regulations (Standards), the Conceptual Framework for Financial Reporting of the IASB, as well as works by domestic and foreign authors in the field of bankruptcy law and accounting theory. The study uses comparative analysis methods (to compare the attributes of legal and accounting models); structural-functional methods (to identify differences between information regimes of activity and insolvency); the criterion analysis method (to develop a criterion of information sufficiency); the inductive method (to derive theoretical propositions from identified structural inconsistencies); the modelling method (to construct a diagram of relationships between model inconsistencies and their consequences).

Results. The non-identity of accounting and legal regulation objects is substantiated. The legal model of a claim includes four parameters: the amount of debt, the identification of the creditor, the legal nature of the claim, and the order of satisfaction. Meanwhile, the accounting model of a liability, based on the assumption of continuity of operations, reflects only the first two. It is argued that insolvency procedures form a qualitatively different information regime, in which accounting data acquires evidentiary value, but structurally does not contain the characteristics necessary to determine the creditor's place in the hierarchy of satisfaction of claims. A criterion of informational sufficiency of accounting for bankruptcy procedures is proposed. According to this criterion, the current system is structurally insufficient in terms of reflecting the priority of a claim and the signs of its security. Three groups of structurally determined consequences of non-compliance have been identified: operational, legal and behavioural. They have a common structural cause and cannot be eliminated by specific technical adjustments.

Discussion. Further research should focus on the transition from theoretical justification to methodological implementation of the formulated requirements for the accounting system. This includes developing a system of sub-accounts to reflect priority and security attributes, designing a form of creditor claims register as a derivative of accounting data, and conducting a comparative analysis of foreign approaches to regulatory accounting in insolvency with a view to adapting them to the domestic legal system.

Key words: *bankruptcy, priority of creditors, register of claims, accounting for liabilities, information insufficiency, priority of claims, going concern.*